

Rond de Schutsboom

**Periodieke uitgave van:
Heemkundige kring “De Vyer Heertganhgen”**

Jaargang: 33 nr. 1

Rond de Schutsboom

Periodiek van:

Heemkundige kring "De Vyer Heertganghen"

Redactie: Jan van Eijck
Jef van Gils
Jan Pieterse
Norbert de Vries

Layout: Aschwin Wijdemans

Secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43
5051 PD Goirle
Tel: 013 - 534 89 72

Jaargang 33 nr.1

april 2013

pagina

Anna Schouten, Goirle 1796- 1874. De jaren voor haar
huwelijk

2

Het Katholiek Meisjes Gilde

9

Santiago de Compostela en Goirle

18

Limietenwandeling 9 maart 2013

22

Goirles portret 220

24

Theo Hendriks (1928): van Zutphen naar Goirle

De medaillons

28

Uit de oude schoenendoos

31

Van Cato van Erven (1901-1989), afl. 1

Van de Sande / van der Zande

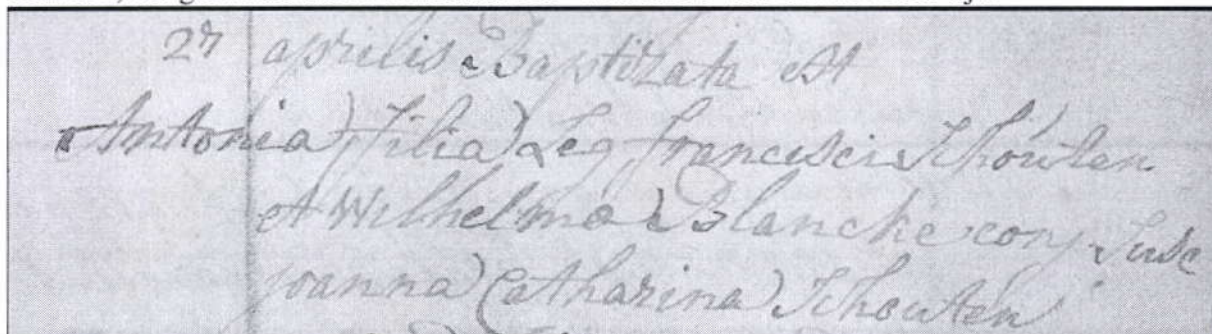
35

Anna Schouten, Goirle 1796- 1874. De jaren voor haar huwelijk

Door: Marlies Witters.

Anna Schouten, mijn betovergrootmoeder, werd geboren te Goirle in 1796 als dochter van schepen en handelaar in vlas en linnen Frans Schouten. Haar moeder was Wilhelmina Blanken; het gezin Schouten behoort tot de 'notabelen' van Goirle in die tijd. ¹

De eerste 12 jaren van Anna 's leven (1796- 1807) geven in Goirle een kindersterftecijfer < 12 jaar van 49,25% ² van het aantal levend geboren, het is dus al opmerkelijk dat dit verhaal over Anna überhaupt geschreven kan worden. Van de 13 kinderen die Anna 's moeder het leven schonk groeiden er slechts 6 op.

In die tijd werd er niet officieel gerouwd bij het overlijden van een kindje. Dit betekende dat familieleden niet één jaar en zes weken lang rouwkledij hoefden te dragen. Het ligt ook in de lijn der verwachting dat de pastoor heeft verteld dat het dode kindje nu een 'engeltje' in de hemel was. Dat zal het verdriet niet minder hebben gemaakt, maar voor écht gelovigen werd het verlies misschien wel draaglijker. Bij het overlijden van een kindje werd door andere kinderen uit het gezin het kistje waarin het lijkje lag versierd.³ Ook neefjes, nichtjes en kinderen uit de buurt hielpen daar wel bij.

Het versieren van het kistje was een mooi gebruik en een wonderlijk gebeuren, een manier om te leren al op heel jonge leeftijd met verlies om te gaan. Voor de kinderen die het kistje versierden kwam de dood niet als iets angstigs en van ver, door deze traditie was de dood dichtbij en hoorde bij het leven ... werd 'eigen' gemaakt. Dit gebruik was een collectieve, waarschijnlijk onbewuste manier om ook in de toekomst met een verlies van die aard om te gaan. Het schrandere brein van de mens, helpt hier zijn eigenaar zichzelf staande houden.

Het gezin Schouten bezit en woont sinds 1788 in een huis met schop en erf naast de Kerk op no. 46 te Goirle. Het perceel heeft aan de west- zuid- en noordkant een straatje. De buurvrouw is in het oosten de weduwe Peter Bruers. Aan de zuidkant grenst het ook nog aan een perceel van Cornelis Spapens. In 1788 (Frans en Mina zijn dan 5 jaar getrouwd) is het pand Kerk 46 gekocht van Martinus Rademakers cum suis (met de zijnen) ⁴.

Anna woont dus naast de school, maar de mogelijkheden tot scholing in Goirle waren, zeker in de 1e helft van de eeuw, zeer beperkt. Tot 1839 had Goirle een openbare of gemeenteschool. De school bezat een lokaal en een zijkamertje, een kelder en een huiske (wc) en werd verwarmd door open vuur. De schooltijden waren van 8.00 tot 10.30 uur in de

morgen en van 13.00 tot 16.00 uur in de middag. De woensdagmiddag en de zaterdagmiddag, plus 14 dagen per jaar zijn de zgn. 'speeldagen'.⁵

Van 1798- 1844 bedroeg het schoolgeld in Goirle 16 stuivers per jaar voor 2 dagdelen en 8 stuivers voor 1 dagdeel⁶. Dit is erg laag: in Staats- Brabant, waartoe Goirle dan behoort, is het schoolgeld twee stuivers per maand, terwijl de hoogte van het schoolgeld in de meeste plaatsen van het land dan al op vier stuivers ligt.⁷

De jaarwedde van een onderwijzer was in Staats- Brabant 200 gulden voor een combinatie van schoolmeester- en kosterschap. Geen onaanzienlijk bedrag in die tijd, het verschafte de onderwijzer/ koster een sterke positie ten opzichte van het plaatselijk bestuur en de kerkelijke overheid.⁸

Van 1795 tot 1803 is Laureys van Dun schoolmeester, in 1803 wordt hij opgevolgd door meester/ koster Cornelis Kandelaars. De openbare school is dan uitgegroeid tot 70 leerlingen, maar geld voor een hulponderwijzer was er niet. Er wordt nog niet klassikaal lesgegeven, alle leerlingen hebben dus individueel in één lokaal les gehad van meester Kandelaars. Als koster is de taak van Kandelaars o.a. ook het bijhouden van het doopregister.

Van enige medische zorg is in Goirle rond 1800 nog geen sprake; er is geen dokter en het ontbrak het dorp ook aan een vroedvrouw. De dood van kraamvrouwen, (vaak veroorzaakt door het ontbreken van enige vorm van hygiëne) en kinderen hoorde bij het leven. Maar ook bijgeloof, het gebrek aan goede voeding en onwetendheid zorgden voor een hoge kindersterfte. Het gebruik van gezamenlijke waterputten en het ontbreken van enige vorm van goede afwatering waren mede verantwoordelijk voor de slechte gezondheid van de bevolking. De grootste zorg voor de lokale overheden waren dan ook de besmettelijke ziekten. In Goirle heerst er in 1794 bijvoorbeeld de rodeloop (dysenterie) epidemie.

De ligging van Goirle, op de hogere zandgronden, bepaalde voor een groot deel hoe het bestaan in het dorp eruit ziet. De grond is onvruchtbaar en er zijn geen verharde wegen, waardoor de gemeente lange tijd vrij geïsoleerd blijft. Omdat er op de schrale zandgronden nauwelijks een boterham is te verdienen in het boerenbedrijf, worden er in Goirle kaatsballen gemaakt. Wanneer de kaatsballenmakerij is ontstaan is niet bekend, maar de eerste gegevens over balmakers dateren uit de 16e eeuw. De 'ballenfrutterij' is voor de Goirlenaren tot ver in de 18e eeuw een voorname bron van inkomsten geweest.⁹

Het maken van kaatsballen verdient wel enige uitleg: een kaatsbal bestond uit 6 segmenten van zacht schapenleer, door een pekdraad aan elkaar vastgemaakt. Eén segment bleef gedeeltelijk open, dit noemde men heel toepasselijk, de mond. Door de opening kon de bal gevuld worden. De vulling, die kon bestaan uit koe- of varkenshaar of gemalen eikenschors, bepaalde ook de kwaliteit van de bal. Het vullen van de bal werd in de volksmond 'frutten' genoemd. Vandaar de term ballenfrutters, ballenmakers dus.

Nadat het ballen maken niet meer voldoende werk gaf, werd er steeds meer thuis gewerkt in de textielnijverheid, terwijl men zelf in het gunstigste geval nog wel een groentetuin had en kippen of een geit hield.

Maar ondanks dat blijft het leven in Goirle armoedig; in 1797 bestaat de beroepsbevolking uit 278 personen, waaronder 72 wevers en 16 spinsters, 31% van de beroepsbevolking werkt dus in de linnenweverij, waarbij huisvrouwen en kinderen die vader hielpen bij het weven en spoelen niet zijn meegerekend.

In Franse tijd werd gebroken met de verhoudingen zoals die eerder in ons land bestonden: de privileges van steden en de voorrechten van de adel werden afgeschaft, Nederland werd grondwettelijk een eenheidsstaat.

Hierin was natuurlijk geen plaats meer voor erfelijke heerlijkheden zoals de Heerlijkheid Tilburg en Goirle, en uiteindelijk werd op 3 februari 1803 Goirle een zelfstandige gemeente. Hendrik Voskens is president (voorzitter van de gemeenteraad) en hij wordt bijgestaan door twee schepenen: Frans Schouten en Peter Damen.

De municipaliteit van Goirle komt op voor haar dorp en zijn bewoners: in 1796 bijvoorbeeld bestaat de bevolking in Goirle uit 900 zielen, terwijl er in Tilburg dan 9000 mensen wonen. De municipaliteit schrijft dan een brief aan het departementaal bestuur van Brabant waarin ze schrijven dat de kostwinning te Goirle bestond uit *“.. in den ackerbouw, het weven van grof linnen waarvan zij zes stuivers per el krijgen en eenige ellendige ballenmakers. Omtrent seventig huijshoudens bestaan van den ackerbouw en dan rekent men desulke ook die maar eene koe hebben. De andere honderd en dertig huijshoudens winnen hunnen schralen kost met grof linnen van werk te weven en ballen te maken welke laatste voorheen wel florissant doch helaas thans armoedig is en het is deze rampzalige plaats welke nochtans zo aan land als dorpshuijshouding ruim vijfduizend guldens opbrengt, zeer onredelijk in verhouding met Tilburg met zijn beroemde lakenfabriek, de rijkdom der ingezetenen en het groote aantal zielen.”*¹⁰

Het stuk werd ondertekent door de leden van de municipaal: Francis (Frans) Schouten en Jan Baptist van der Flaas, en verder namens Abcoven: Hendrik en Peter van Dun, namens de wijk Kerk: Laurens en Michiel van Dun en Cornelis Schouten, namens Dorp: Peter Hesselmans, Jan Oerlemans en Peter van de Wouw, en namens 't Ven: Peter Ansems, Jan Baptist van Boxtel en Cornelis van Dun.

Zoals uit bovenstaande blijkt, is Goirle niet rijk, maar heeft wel een belang van 1/6 deel in het gemeentehuis van Tilburg, tot een afrekening komt het echter niet. Uiteindelijk stelt Provinciale Staten in 1829 de afkoopsom voor Tilburg op 700 gulden. Het duurt echter tot ongeveer 1835, dus 32 jaar na de zelfstandigheid van Goirle, eer Tilburg eindelijk met de contanten over de brug komt. Intussen verkoopt Goirle percelen heidegrond en verpacht turfvelden om de schulden mee af te lossen. Burgemeester Voskens verklaart in 1820 nog dat hij geen kans ziet verbetering aan te brengen in de financiële situatie van de gemeente. Op alle uitgaven moest worden beknipt, zelfs op de armenrekeningen.

In de eerste decennia van de 19e eeuw kent Goirle een aantal handelaren in vlas en linnen onder wie Frans Schouten, Gerard van Besouw en Willibrordus Spapens. De vader van de latere burgemeester van Gorp was ook fabrikant van linnen en koopman, net als de zwager van Gerard van Besouw, Frans van Ravels.